

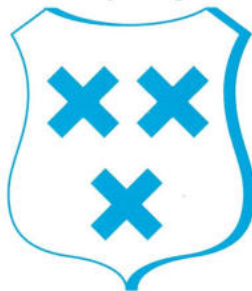
Swindrecht Were

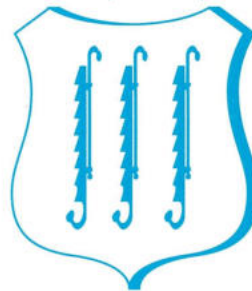
Heerjansdam

Hendrik Ido Ambacht

Zwijndrecht

Uitgave van: Historisch Genootschap, Hendrik Ido Ambacht
Historische Vereniging, Zwijndrecht
Jaargang 15 nr. 2
oktober 2001

Swindrecht Were

INHOUD:

Verzuiling	blz. 02
Het Veilingwezen te Zwijndrecht	blz. 09
The Wallace Collection	blz. 23
Arbeid in Hendrik Ido Ambacht in 1861	blz. 27
Ambachtse wetenswaardigheden	blz. 30
De Zwijndrechtse diaconie als financier van een oorlog	blz. 32
Molenaarsperikelen tijdens de Bataafse Republiek	blz. 34
Advertentiepagina	blz. 35
Colofon	blz. 36

VERZUILING

Waarom er in Hendrik Ido Ambacht in de dertiger jaren twee tehuizen voor werklozen waren...

Op 12 februari 1932 vergaderde de gemeenteraad van Hendrik Ido Ambacht. Tijdens deze vergadering betoogde de heer Hooijmeijer (raadslid voor de Anti-Revolutionaire Partij) dat de antithese reeds van het begin der schepping heeft bestaan. Antithese is een begrip dat door dr. Abraham Kuyper is ingevoerd in de Nederlandse politiek. De christelijke opvattingen waren, naar zijn mening, onverenigbaar met het moderne leven. Er was een tegenstelling tussen het gelovige en het niet-gelovige volksdeel; een tegenstelling ook tussen hen die in het christelijk beginsel een richtsnoer zagen voor het staatkundig leven en hen die van mening waren dat de godsdienst geen invloed mocht hebben op het staatkundig leven.

Typerend voor de Nederlandse samenleving in de dertiger jaren is de verzuiling. De bevolking was opgedeeld in een aantal belangengroepen of "zuilen". Er was een rooms-katholieke zuil, een protestantse zuil en een neutrale zuil. In Hendrik Ido Ambacht kwam de rooms-katholieke zuil niet voor, aangezien er in die tijd slechts enkele rooms-katholieken woonden. De twee andere zuilen kwamen hier wel voor, zo zal blijken. De neutrale zuil werd gevormd door liberalen en socialisten; door de vaak grote verschillen in opvatting vormden zij eigenlijk twee zuilen. Wanneer je tot een bepaalde zuil behoorde dan betekende dat in de praktijk dat je alleen maar omging met mensen van je eigen zuil. Zo ging een protestantse jongen naar een protestantse school, werd lid van een protestantse voetbalclub, stemde op een protestantse partij, trouwde uiteraard met een protestants meisje, werd lid van een protestantse vakbond en luisterde alleen naar de protestantse radio-omroep. Werkten in de landelijke politiek de confessionele partijen voortdurend samen, tussen de confessionele zuilen bestond het nodige wantrouwen. In protestantse kringen bloeide het antipapisme. Rooms en deugden niet en de paus deugde nog minder. Henri Knap kreeg op zijn protestants-christelijke school te horen: "dat rooms-katholieken lieden waren die Balthasar Gerards hadden geëngageerd voor de gruwelijke moord op de Vader des Vaderlands, dat ze handelden in aflaten (pas veel later ontdekte ik dat die handel al eeuwen geleden was gestaakt) en dat ze in 1525 (ik heb het jaartal nooit vergeten) verbrand op de Dam te Amsterdam, waartoe zij ook heden

nog, zo geloofden wij vast, in staat waren”. Zo waren er in veel plaatsen twee of drie aparte gemeenschappen, die eigenlijk langs elkaar heen leefden en waar nogal wat misverstanden en vooroordelen bestonden ten aanzien van andersdenkenden.

In 1932 waren ook in Hendrik Ido Ambacht de gevolgen van de economische crisis merkbaar. De scheepswerven lagen vrijwel geheel stil. De sloperijen behielden nog wel werk, maar konden door de slechte schrootprijzen geen winst maken. De vlasserijen lagen geheel stil en ook voor de tuinders was het over het algemeen een slecht jaar. Het aantal werklozen liep in dat jaar op tot 428. Hendrik Ido Ambacht telde toen ongeveer 4900 inwoners.

Op 21 december 1931 nam de gemeenteraad het besluit voor f 30,- per maand het schaftlokaal van de N.V. Jonker & Stans aan de Nieuwe Bosweg te huren. Het lokaal zou dienst gaan doen als een thuis voor werklozen.

De vroegere werf Jonker en Stans aan de Veerweg-Nieuwe Bosweg.
Het eerste deel van het Industrierrein Antonia Polder is reeds in aanleg.

“waar zij gedurende de wintermaanden op bepaalde gedeelten van den dag ter verpoozing zouden kunnen verblijf houden”. Alle spelen waren toegestaan, zo werd bepaald, mits niet om geld werd gespeeld. Verder zou het lokaal ook dienst gaan doen als stempellokaal (werklozen moesten, wilden zij een uitkering krijgen, elke dag hun werklozenkaart laten afstempelen).

Ruim een week later, op 30 december 1931, ontving de gemeenteraad een brief waarin meegedeeld werd dat er zich een comité gevormd had tot het stichten en beheren van een christelijk tehuis voor werklozen. De brief was ondertekend door de voorzitter van het comité, de hervormde predikant B.N.J. Roskott, en de plaatsvervangend secretaris, de gereformeerde predikant W.F.C. van Helsdingen. De brief bevatte verder het verzoek om een wekelijkse subsidie van f 10,- en een voorschot ineens van f 100,- aan het comité te verlenen.

Uit een bij de brief gevoegde toelichting blijkt dat het tehuis een onderkomen zou vinden in de Vakteekenschool, die gratis door het bestuur van de school ter beschikking werd gesteld. Daarnaast verklaarden beide predikanten: “dat onze arbeid niet gezien moet worden als eene soort concurrentie met of kritiek op den arbeid van eenigszins gelijken aard, volgens besluit van Uwen Raad aangevangen op geheel neutrale basis. Wij waren van deze pogingen geheel onkundig en het is een toevallige samenloop van omstandigheden dat, naar ons gebleken is, de vergaderingen waarin deze besluiten werden genomen zelfs op den zelfden avond zijn gehouden. Het belijdend deel der gemeente, dat ons comité meent te moeten vertegenwoordigen, meende echter een Christelijk centraal punt van samenkomst te moeten stichten”. Blijkbaar voorzag het comité dat er bij de onderneming wel eens enkele vraagtekens geplaatst zouden kunnen worden.

Het college van B & W ontving eind december twee brieven van het comité. De eerste bevatte het verzoek ook de Vakteekenschool dienst te laten doen als stempellokaal; in de andere werden burgemeester en wethouders uitgenodigd om op woensdag 6 januari 1932, ‘s middags om 2 uur, de opening van het Christelijk Tehuis voor Werklozen bij te wonen. Kan het voorgaande als illustratie van het begrip verzuiling gelden, het nu volgende zal het beeld nog verduidelijken. Eind december verzonden B & W

brieven aan de voorzitters van de plaatselijke afdelingen van de Algemene Nederlandse Metaalbewerkersbond, de Algemene Bouwvakarbeidersbond, de Christelijke Metaalbewerkersbond en de Christelijke Bouwvakarbeidersbond, met het verzoek zitting te nemen in een commissie die belast zou worden met het toezicht in het Tehuis voor werklozen aan de Nieuwe Bosweg. De voorzitters van de twee eerstgenoemde vakbonden verklaarden zich daartoe bereid, de andere twee weigerden, want: "... is dit voor mij een zeer moeilijk geval, hoe gaarne ik dit zou doen kan ik dit niet aanvaarden, te meer daar er een tehuis voor werklozen is geopend aan de Kerkstraat en ik als voorzitter der Chr.Metaalbewerkersbond mij daar toch meer thuis gevoeld".

Woensdag 6 januari 1932 om 2 uur, vond in aanwezigheid van o.a. burgemeester Kneppelhout, wethouder Van den Berg en dokter Rodenhuis "onder overgroot belangstelling" de opening plaats van het Christelijk Tehuis voor Werklozen in de Kerkstraat.

Het gebouw van de vroegere Vakteekenschool aan de Kerkstraat tegenover de ingang van de oude begraafplaats. In het gebouw is nu een Italiaans restaurant gevestigd.

Ds. Roskott herhaalde in zijn openingswoord nog eens dat er geen sprake was van concurrentiestrijd, maar dat het slechts een samenloop van omstandigheden was. Dit werd vervolgens nog eens bevestigd door ds. Van Helsdingen. Er zal meer dan één ongelovige Thomas geweest zijn die zich niet zo gemakkelijk liet overtuigen.

Het lokaal bood allerlei mogelijkheden tot ontspanning. Men kon er o.a. houtsnijden, tekenen, sjoelen, dammen en schaken; ook lagen er allerlei tijdschriften. Het tehuis zou geopend zijn van 9 - 12 uur en van 2 - 5 uur. 's Morgens was er koffie en 's middags thee (twee cent per kop).

Maandag 11 januari, om 2 uur (dus vijf dagen later; men kan zich afvragen of er geen sprake is geweest van een zekere wedijver om het tehuis als eerste te openen), vond de opening plaats van het Tehuis voor werklozen aan de Nieuwe Bosweg. Onder de circa 300 aanwezigen bevonden zich o.a. wethouder Van den Berg en gemeenteraadslid Van Hofwegen. Burgemeester Kneppelhout sprak het openingswoord. Hij benadrukte dat het tehuis beschikbaar was gesteld voor alle werklozen en sprak de hoop uit "dat de politieke richtingen en godsdienstige overdenkingen hier niet ter sprake zullen worden gebracht". Het tehuis werd opengesteld van 9 - 12 uur en van 1.30 - 4.30 uur. Ook hier waren allerlei spellen en tijdschriften beschikbaar.

Omtrent het functioneren van de tehuizen slechts één opmerking. Kort na de opening vernamen B & W dat dokter Rodenhuis een lezing zou houden in het tehuis aan de Kerkstraat over Eerste Hulp Bij Ongelukken. Dat is een trekpleister, dachten B & W, en zij verzochten de dokter de lezing ook te houden in het tehuis aan de Nieuwe Bosweg. Sommigen vonden dat er geen sprake was van concurrentie; anderen waren van mening dat er geen concurrentie moest zijn.

Het verzoek van het comité het stichten en beheren van een christelijk tehuis voor werklozen aan B & W om ook de Vakteekenschool dienst te laten doen als stempellokaal werd door B & W afgewezen. Het comité liet het er niet bij zitten en verzocht op 12 januari 1932 dit besluit te herzien. Een paar dagen later schreef de plaatselijke afdeling van de Christelijke Metaalbewerkersbond een brief aan B & W waarin hetzelfde werd verzocht

en een uiteenzetting werd gegeven waarom men de eerdere afwijzing onrechtvaardig vond: ” er nu gemeten wordt met twee maten, want het is toch niet tegen te spreken dat de werkeloozen welke vergaderen in het schaftlokaal van de firma Jonker en Stans het gemakkelijker hebben dan de werkeloozen welke hun thuis gevoelen in de teekenschool. Zij voelen dit als een voortrekken boven hen”.

Eind januari deelden B & W mee dat zij niet konden bevorderen dat er ook in de Vakteekenschool gestempeld kon worden. De Christelijke Metaalbewerkersbond besloot zich nu tot de gemeenteraad te wenden. De inhoud van de op 1 februari verzonden brief was vrijwel gelijk aan die van de eerder aan B & W gerichte brief. Op de gemeenteraadsvergadering van 12 februari zou de kwestie van het stempellokaal behandeld worden; ook de aanvraag om een voorschot en een subsidie voor het Christelijk Tehuis voor Werklozen stond op de agenda.

Eén ding kan bij het lezen van de notulen van deze vergadering al snel vastgesteld worden: voor onduidelijkheid in de politiek hoeven we niet bang te zijn. De heer Visser (Sociaal-Democratische Arbeiderspartij) merkte op dat de gemeente reeds in onderhandeling was om te komen tot een tehuis, terwijl men toen ook van “de andere zijde” begon om voor “de zogenaamde christelijken” een tehuis te stichten. Hij vroeg zich af waar men de moed vandaan haalde om in deze tijd subsidie aan te vragen. Naar zijn mening werd onder aanvoering van de geestelijkheid het separatisme onder de arbeiders gebracht. Zijn partijgenoot, de heer Van Hofwegen, vroeg zich af waaruit eigenlijk de christelijkheid van het ene lokaal en de onchristelijkheid van het andere lokaal blijkt.

Geen wonder dus dat de heer Hooijmeijer (Anti-Revolutionaire Partij) de tijd rijp achtte om zich te verschansen achter de muren van de antithese waarvan de fundamenteën reikten tot aan de schepping. Hij betoogde verder dat het slechts toeval was dat beide predikanten lid waren van het comité en dat er toch ook verschillende andere personen in zitting hadden. De heer De Waard (Staatkundig Gereformeerde Partij) verklaarde in principe tegen elk ontspanningslokaal te zijn. De heer Van Drunen (Vrijheidsbond = Liberale partij) was van mening, dat wanneer “het belijdend deel” een eigen tehuis meende te moeten stichten het ook zelf de kosten maar moest dragen. Bij de stemming bleek dat de meerderheid zich bij de heer Van Drunen

aansloot. De aanvraag tot het verlenen van een voorschot en een subsidie werd met 8 tegen 3 stemmen verworpen. Ook een tussenvoorstel van de meerderheid van B & W om een wekelijkse subsidie van f 7,50 te verstrekken haalde het niet: het werd met 7 tegen 4 stemmen verworpen. Hoewel B & W eerder afwijzend gereageerd hadden op het verzoek om ook in de Vakteekenschool het stempelen mogelijk te maken, stelde de meerderheid van B & W de vergadering voor om de ene week in het lokaal de Nieuwe Bosweg te laten stempelen en de andere week in de Vakteekenschool; want, zo was het argument, er kwamen in de Vakteekenschool toch ook veel bezoekers en daar wilde men aan tegemoet komen. Het voorstel had echter geen schijn van kans en werd met 9 tegen 2 stemmen verworpen. Alleen het lokaal aan de Nieuwe Bosweg zou dienst gaan doen als stempellokaal.

Het comité had dus weinig reden tot tevredenheid: geen voorschot, geen subsidie en geen gelegenheid tot stempelen in de Vakteekenschool. Nader onderzoek en informatie van mensen die deze tijd hebben meegemaakt, kan leiden tot een vollediger beeld van Hendrik Ido Ambacht in de dertiger jaren. Het hier geschetste is slechts een illustratie van het begrip verzuiling. Dat er meer gegevens nodig zijn om een goed beeld te krijgen, blijkt wel uit de mededeling dat in het Tehuis voor Werklozen aan de Nieuwe Bosweg ook de liederen van Johannes de Heer op de radio te horen waren. Was dit een handige poging om arbeiders die kwamen stempelen en daarna naar de Vakteekenschool wilden gaan over te halen te blijven? Maar nee, waarschijnlijk was de radio iets te vroeg aangezet en kon elk moment de uitzending van de Vara beginnen.

M.H. Benschop

HET VEILINGWEZEN TE ZWIJNDRECHT

Onder de titel “Het Veilingwezen te Zwijndrecht” bracht de Groenten- en Fruitveiling te Zwijndrecht en Omstreken ter gelegenheid van enkele jubilea in 1948 een historisch overzicht uit van de gebeurtenissen rond de veiling sinds 1903. Slechts een bescheiden aantal Zwijndrechtse zullen thans nog in het bezit zijn van dit boekwerk. Dat de tuinders, de tuinderijen en de veiling gedurende langere tijd zo’n belangrijke positie in de Zwijndrechtse gemeenschap innamen was aanleiding een en ander nog eens op een rij te zetten.

Wat er aan de veiling voorafging.

Ongetwijfeld droeg de Sint-Elisabethsvloed van 1421, toen de Grote of Zuidhollandse Waard ten onder ging, er toe bij dat de warmoezerij in de Zwijndrechtse Waard zich uitbreidde. In het bijzonder de Dordtenaren hadden, nadat hun eigen akkers en tuinderijen in de golven verdwenen waren, behoefte aan de aanvoer van land- en tuinbouwproducten van elders.

Op weg naar de Rotterdamse markt

Waarschijnlijk deed de vestiging van Zuid-Nederlandse hoveniers in de Zwijndrechtse Waard, tijdens de Tachtigjarige Oorlog om godsdienstige redenen uitgeweken naar het noorden, de soorten en de omvang van de geteelde groenten toenemen. Vooral de teelt en afzet van fijnere groenten werkten daaraan mee. Overigens worden bewust in dit verhaal geen omzetcijfers vermeld.

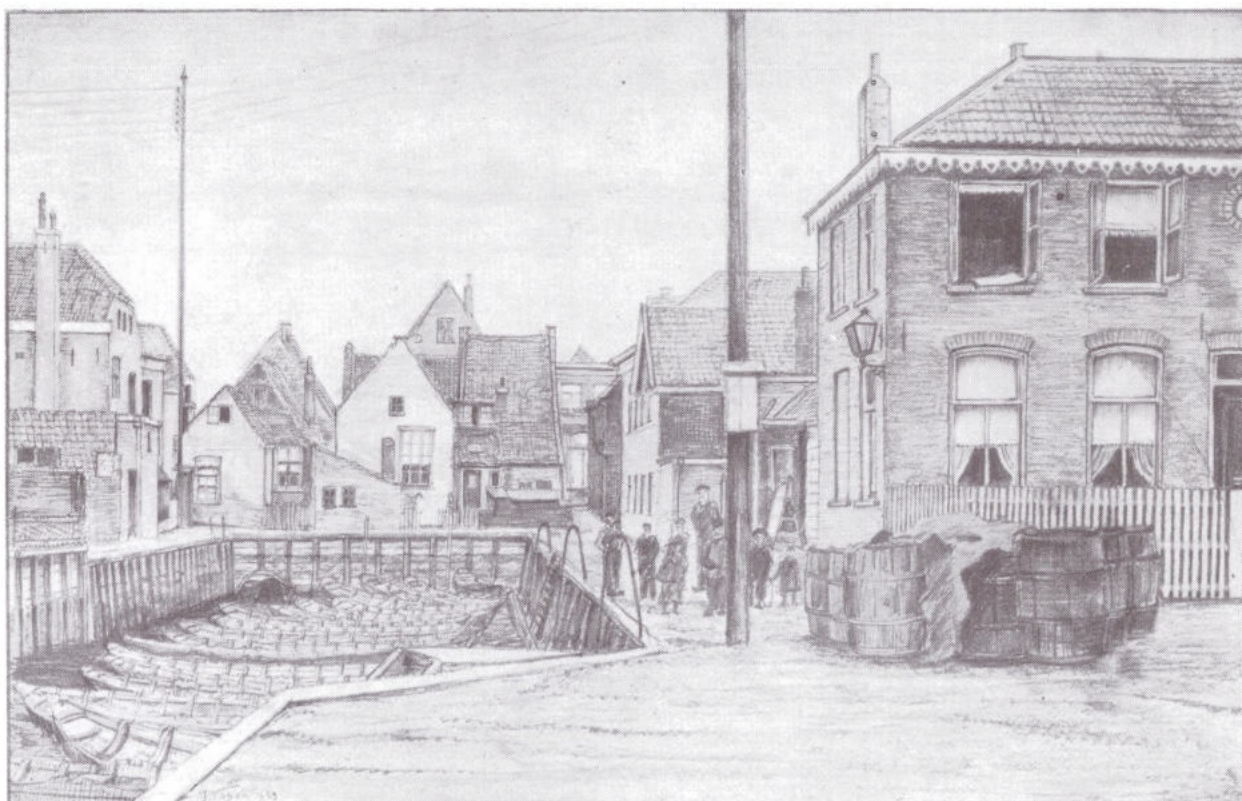
Gedurende eeuwen brachten de Zwijndrechtse tuinders -of liever de vrouwen van de tuinders- hun producten “aan de vrouw” op de markt -dat was de Groenmarkt in Dordrecht- of langs de deur. In de negentiende eeuw breidde het afzetgebied zich uit naar de Rotterdamse markten en wat er tussen Zwijndrecht en Rotterdam lag. Tuinders gingen met hun producten, verpakt in manden, per schuit -dat was een roeiboot- via de rivier dan wel met paard-en-wagen over de toentertijd nog niet al te beste wegen naar Rotterdam. Ze moesten al heel vroeg in de morgen op de markt zijn, wat betekende dat ze tijdens de nachtelijke uren de heenreis moesten maken. Bovendien moesten de tuinders, die per roeiboot gingen, nog rekening houden met het tij; tegen de stroom in roeien was wel heel zwaar en ze hadden niet altijd het geluk “een slepie te kunnen pikken”. In de loop van de dag keerden ze huiswaarts om daar hun arbeid op de tuinderij weer op te nemen.

In de tweede helft van de negentiende eeuw deed de groei van de Nederlandse maar ook van de omringende buitenlandse steden de vraag naar tuinbouwproducten sterk toenemen. Exporteurs zochten mogelijkheden deze producten te verwerven en naar verder gelegen afzetgebieden te vervoeren. Centrale verkooppunten waren er nog niet; de contacten tussen de commissionairs van de exporteurs en de kwekers verliepen moeizaam.

De mogelijkheden van het veilen onderzocht.

Kort voor de eeuwwisseling waren er in den lande tuindersverenigingen opgericht, welke hun producten per veiling gingen verkopen. De toenmalige burgemeester van Zwijndrecht, P.J.A. de Bruïne (1877-1917), belegde in de zomer van 1902 een bespreking met enkele tuinders. Er werd besloten te pogen te komen tot oprichting van een tuindersvereniging, met als doel het gezamenlijk verkopen van hun producten. Tijdens een vergadering van

tuinders op 16 oktober 1902 kwam dit tot uitvoering; de vereniging ging “Zwijndrecht’s Belang” heten.

Tuindersschuiten aan de schuitenwal op het Zomerlust

In een tweede vergadering op 18 december hield De Bruïne een warm pleidooi zich aaneen te sluiten, de producten op één centraal punt aan te voeren en aan de meestbiedende te verkopen, kortom te gaan veilen. Hiertoe werd op 17 januari 1903 besloten. Men wilde in april met het veilen aanvangen. Om een veilinggebouw voor f 700,- à f 800,- te kunnen aanschaffen werden aandelen van f 5,- aan de tuinders uitgegeven. Tevens maakte een commissie een tocht naar enkele Westlandse veilingen om daar de bijzonderheden van het veilen te bestuderen.

Door de gemeente werd aan de vereniging voor het veilen een plaats aangewezen op het Zomerlust (aan de oostzijde). Een houten directiekeet ging als veilinggebouw dienstdoen. Overigens diende het alleen als kantoor voor de veilingmeester en als opslag voor het fust (de manden waarin de groenten werden aangevoerd). Het veilen vond in de open lucht plaats en het afslaan gebeurde toen nog mondeling. Op 17 april 1903 om 14.00 uur werd de eerste veiling gehouden.

Tweedracht

Zo simpel als het begon, zo gecompliceerd werd het na korte tijd. Door foute afrekeningen, ongeoorloofd gebruik van andermans emballage, vermeende tekortkomingen van het bestuur en dergelijke ontstond onenigheid. Op 29 februari 1904 bedankte een 50-tal tuinders voor Zwijndrecht's Belang en stichtte een nieuwe vereniging, welke "De Volharding" ging heten. Ook deze vereniging vroeg aan de gemeente een plaats om te veilen en kreeg die op het Veerplein (voor het raadhuis).

De scheiding had niet alle problemen opgelost; de ruzies bleven. In 1905 gingen er al stemmen op tot hereniging te komen.

Na een samenspreking onder leiding van de burgemeester besloot men op 22 november 1906 tot samenvoeging van de beide veilingen. In een gecombineerde vergadering werd besloten tot het vormen van een nieuwe vereniging. Een Comité, samengesteld uit twaalf personen -"Het Zwijndrecht's Veiling-Comité"-, moest hieraan uitvoering geven. Het gemeentebestuur kreeg hierbij een stevige "vinger in de pap": de burgemeester had de leiding van de vergaderingen van het Comité. De eerste gezamenlijke veiling werd gehouden op 28 maart 1907.

De eerste veiling op het Zomerlust (1903)

Het bleef kwakkelen met de veiling: veel tuinders bleven markten in Rotterdam. De critiek op het Veiling-Comité bleef niet uit: zowel het voogdijschap van het gemeentebestuur als de “dictatuur” van het Comité beviel menig tuinder niet. Vanzelfsprekend stond dit de groei en uitbouw van de veiling in de weg.

Nieuwe initiatieven

Op 28 november 1907 koos de toen nog bestaande tuindersvereniging “De Volharding” een nieuw bestuur. Dat zat vol initiatieven. Er moest een plaatselijke boerenleenbank komen en zelfs een proeftuin worden gesticht. Op 27 maart 1908 werd de Boerenleenbank opgericht. Er is altijd een nauwe band tussen de tuinders en de bank gebleven: de tuinders konden er altijd met hun financiële problemen terecht. Wederom dank zij het pleit van De Bruïne in “Den Haag” werd toestemming verworven voor het stichten van een proeftuin. Op 22 februari 1909 werd de “Proeftuin voor Zwijndrecht en Omstreken” opgericht en op 1 juni 1910 officieel geopend. De proeftuin verrichtte veel en nuttig werk voor de tuinbouw in deze streek, doch werd vanwege bezuinigingen in 1935 opgeheven.

“De Eendracht” en de export

De beide, nog steeds bestaande, tuindersverenigingen leden een kwijnend bestaan. Op 3 april 1908 werd besloten tot ontbinding van die beide en oprichting van een nieuwe vereniging, die - veelzeggend - “De Eendracht” werd genoemd. Er was toen wel een veiling voor de afzet in het binnenland, maar de afzet naar het buitenland was in handen van enkele exporteurs. Omdat dit niet naar de zin van een aantal tuinders was, wilden deze de producten voor eigen rekening naar het buitenland gaan verzenden. In 1908 waagden 18 tuinders zich aan dit experiment. Het jaar daarop groeide de omzet en in 1910 werd besloten van de vereniging een coöperatie te maken, welke verder ging handelen onder de naam Coöperatieve Verzendvereniging “De Eendracht”. Daarmee was deze vereniging wel een concurrent voor het Veiling-Comité. De export van “De Eendracht” werd een succes en door de groeiende vraag uit het buitenland moest men zelfs op andere plaatsen producten bij gaan kopen. Inmiddels groeide het ledental van de vereniging tot 130.

Ook het Veiling-Comité bleef actief. Op 19 mei 1913 werd een ruimer houten veilinggebouw -nu geplaatst op de Schuitenwal- en een electrisch afmijntoestel in gebruik genomen. Het veilen verliep vlotter en er kon per aangeboden partij slechts één koper als eerste afmijnen. Een bron van ruzies werd daarmee weggenomen. In december 1913 besloot het Comité om ook exportveilingen te gaan houden. Op het voormalige Stationsplein werd een terrein van het Waterschap gehuurd, waarop een directiekeet en een tweede afmijntoestel werden geplaatst.

In 1913 dook nog een concurrent op: de “N.V. Maatschappij tot exploitatie van vrije veilingen op het Eiland IJsselmonde”. Op het emplacement van de Spoorwegen stichtte deze organisatie een houten gebouwtje en hield daarin de veilingen. Ook de firma Jac. van Namen verzocht veiling te mogen houden.

Verlading per spoor op “Het Dok”

Dat werd allemaal iets teveel en de gemeenteraad stelde dan ook op 12 april 1915 een verordening vast, waarbij het verboden werd in de gemeente openbare verkopen van groenten en fruit te houden, anders dan ten overstaan van door de gemeente aangewezen personen. Het Veiling-Comité en de N.V. IJsselmonde gingen samenwerken.

In 1916 -midden in de Eerste Wereldoorlog, terwijl er voedseldistributie was!- moest “De Eendracht” de export staken omdat, in opdracht van de regering, alle tuinbouwproducten over één veiling moesten worden verhandeld. Voor Zwijndrecht was hiertoe het Veiling-Comité aangewezen. In het najaar 1917 werd burgemeester De Bruïne opgevolgd door burgemeester P. Doorn (1917-1928). Deze kwam al spoedig met een voorstel tot oprichting van een coöperatieve veilingvereniging en liquidatie van het bestaande veilingbedrijf. Hierdoor zouden alle tuinders(-leden) zeggenschap in hun eigen veiling krijgen.

Veilinggebouw op Zomerlust, geopend in 1921.

Na veel heen-en-weer gepraat kwamen de betrokkenen op 8 februari 1918 tot overeenstemming en werd besloten tot stichting van een nieuwe vereniging met de naam: “Groenten- en Fruitveiling Zwijndrecht en Omstreken”. In een volgende vergadering werd onder meer besloten tot verplicht veilen van alle producten voor alle leden (220). Op 11 november 1918 eindigde de oorlog. De handel in tuinbouwproducten werd weer

vrijgegeven en de distributie werd in december goeddeels opgeheven. Ook kocht de nieuwe vereniging de rechten van de N.V. IJsselmonde op en verwierf daarmee het alleenrecht voor het veilen van alle tuinbouwproducten in Zwijndrecht.

De jaren na de Eerste Wereldoorlog

In de jaren na het einde van de oorlog liep de vraag naar groenten in het buitenland en daardoor de export terug. In mei 1919 besloot de ledenvergadering niet langer de producten van niet-leden te veilen. Die gingen namelijk nog steeds naar de markt en brachten slechts de producten, welke ze daar niet kwijt konden, naar de veiling. Deze “gastveilers” kregen geen toestemming een eigen veiling te beginnen.

Na een beroep op Gedeputeerde Staten mochten ze toch hun producten bij de vereniging veilen, maar moesten meer veilingkosten betalen dan de leden.

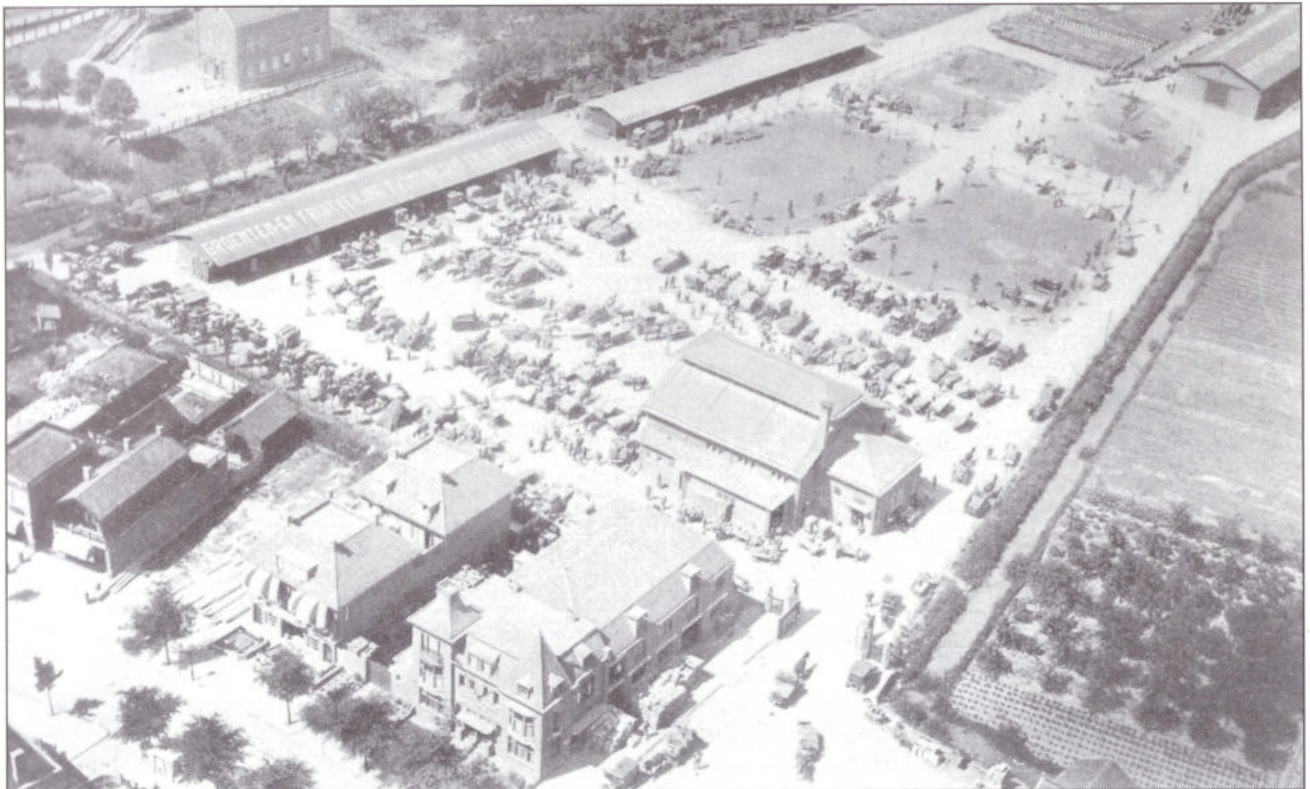
De gemeente wilde de veiling al enige tijd van het Zomerlust weg hebben. Pogingen om op een andere plaats aan groot vaarwater -de meeste groenten werden nog per schip naar elders vervoerd- een geschikt terrein te vinden, mislukten echter. Na veel onderhandelingen en enkele ingrepen kwamen de gemeente en de vereniging tot overeenstemming: de gemeente zette een nieuw (stenen) veilinggebouw op het Zomerlust en verhuurde dit aan de vereniging. Op 26 augustus 1920 werd het nieuwe gebouw feestelijk in gebruik genomen. Een “nieuwigheid” was dat men (monsters van) de producten met monsterwagens “voor de klok” ging brengen.

Het ging in de jaren daarna niet voor de wind met de omzet. Enerzijds bleef de aanvoer van sommige producten achter, anderzijds stakte de afzet. Zo werd er weinig naar Duitsland geëxporteerd. Eerst in 1924 was er enige opleving, welke zich in 1925 voortzette.

Toch nam de aanvoer bij de veiling toe, waardoor het Zomerlust veel te klein werd. Soms stonden de tuinders op hun beurt te wachten in de Nieuwstraat, op de Ringdijk en tot op de Langewegstoep. Bovendien vond de verzending van de exportproducten steeds meer per trein plaats. Ook was de gemeente van oordeel dat de vereniging voortaan zelf de terreinen en gebouwen in exploitatie moest gaan nemen. Dit leidde tot de aanzegging dat het Zomerlust uiterlijk op 1 april 1926 ontruimd moest zijn.

Een nieuw veilingterrein

Na enig zoeken vond de vereniging een terrein van circa 2½ ha aan de Burg. de Bruïnelaan bij de spoorlijn; het werd op 31 december 1925 in eigendom overgedragen. Er moesten een veilinggebouw met kantoren en koffiekamer, fust- en pakloodsen worden gemaakt. Er kwam een overvloed aan ruimte beschikbaar. De gehele nieuwe veiling kostte bijna f 150.000,-. Op 16 september 1926 waren een 600-tal personen getuige van de feestelijke opening.

Luchtfoto van het nieuwe terrein 1926

De aanvoer vond nog voornamelijk met paard-en-wagen plaats, maar ook de hondenkar werd nog gebruikt, terwijl slechts een enkele tuinder over een vrachtauto beschikte.

Door de Christelijke Boeren- en Tuindersbond werd in 1929 een tuinbouwschool in Zwijndrecht gevestigd. In een lokaal van de MULO (aan de Langeweg) werden de dagcursussen gegeven. De aanvankelijke belangstelling verdween snel; in 1932 moest de school al weer worden opgeheven.

In 1929 richtte de “Vereniging tot bevordering van het tuinbouwonderwijs op het eiland IJsselmonde en Omstreken” in Barendrecht een tuinbouw-school op, welke een succes werd.

In de jaren tot 1929 vertoonden de omzetten van de veiling een stijgende lijn. Maar in de daarop volgende jaren daalden de prijzen ten gevolge van de wereldcrisis, waarbij het buitenland trachtte te bezuinigen en de import te verminderen. Grote hoeveelheden producten draaiden door. Dat duurde tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Voor de vereniging verlopen de 30-er jaren rustig. In 1937 komt er een nieuwe kistenloods. Zowel voor de aanvoer van producten als voor de afvoer was het in gebruik nemen van de verkeersbrug over de Oude Maas -en daarmee de verbinding met het Zuiden- medio 1939 van bijzonder belang.

Overzicht van het veilingterrein.

Bezettingstijd

Al enkele dagen na de Duitse inval in ons land op 10 mei 1940 kwam de veiling weer op gang. Verliep de verzending van de exportproducten de eerste maand nog wat moeilijk, daarna ging alles weer vrij normaal. Het vervoer in de naaste omgeving van de veiling ondervond steeds meer problemen vanwege de vordering van auto's en paarden door de bezetter.

Gedurende de bezettingstijd steeg de vraag naar levensmiddelen, dus ook naar groenten en fruit, zowel voor binnenlands gebruik als voor de export (naar Duitsland) gestaag. Het aanbod/de aanvoer kon deze vraag niet volgen. Daardoor stegen de prijzen en werden al snel voor verschillende producten maximumprijzen vastgesteld. Het betekende in de praktijk dat die producten doorgaans niet meer werden geveild maar, afhankelijk van de vraag, onder de afnemers werden verdeeld. Vanzelfsprekend ging daarbij de distributie een steeds grotere rol spelen.

In 1941 werden aan het veilinggebouw de nodige bouwkundige voorzieningen getroffen, waardoor èn het veilen èn de administratie verbeterd konden worden. Een deel van het terrein werd herbestraat.

Naarmate de oorlog voortduurde werd het fust schaarser: de kopers brachten de kisten niet terug terwijl de tuinders de kisten gingen hamsteren en de aankoop van nieuwe kisten vrijwel niet mogelijk was. Daarom werd behalve statiegeld (f 2,- per kist) ook fusthuur (f 0,02 per kist per week) ingesteld. Dat loste voor korte tijd het probleem op. Ook het vervoer verliep steeds moeilijker: steeds meer paarden en auto's werden gevorderd.

In 1944 verliep zowel de aanvoer en verwerking van producten op de veiling steeds trager: er was geen fust meer en de verzending werd onmogelijk want er reed geen trein en geen auto meer. De honger begon toe te slaan en steeds meer uitgehongerde stedelingen trokken naar het platteland om enig voedsel te bemachtigen. De tuinders namen nu zelf de verkoop van hun producten -aan de eigen bevolking!- ter hand.

Na de oorlog

In het jaar 1945 eindigde de oorlog, maar daarmee waren nog niet alle problemen voor aanvoer en afzet opgelost. De oogst was dat seizoen dan wel overvloedig, maar het vervoer was een probleem. Met de hulp van het Militair Gezag konden schepen worden gecharterd waarmee hoeveelheden producten naar een aantal steden werden vervoerd. De export lag echter nog stil.

Voor een aantal producten gold nog de voedseldistributie. In verband daarmee was er de regeling, waarbij aan diverse grossierscombinaties tegen vastgestelde prijzen een percentage van schaarse artikelen moest worden toegewezen. Dat leverde de nodige problemen op want deze combinaties hadden voor de toewijzing van “massa-producten” geen interesse. Die bleven dan ook merendeels ter veiling onverkocht en moesten met kunst en vliegwerk op andere wijze aan de man worden gebracht. Niettemin waren de prijzen zeer behoorlijk. Geleidelijk keerden ook de vroegere afnemers van elders terug. Het fust bleef een probleem: tienduizenden kisten waren niet ingeleverd -waarschijnlijk grotendeels verstookt- en er was geen hout voor nieuwe kisten. Er gingen 10.000 éénruiters naar door de oorlog geteisterde gebieden om kapotte ramen te kunnen vervangen.

Pas in het voorjaar van 1946 ging de veilingklok weer draaien, waarmee vraag en aanbod weer de prijzen gingen bepalen. Op dat moment had dit tot gevolg dat de glassla, welke in grote hoeveelheden werd aangevoerd merendeels doordraaide. De export kwam langzaam weer op gang, waardoor grote overschotten van producten naar Duitsland konden worden verzonden en doordraaien/vernietigen werd voorkomen.

Het normale verloop

Geleidelijk kreeg de gang van zaken op de veiling weer het normale verloop. De aanvoer van producten was sterk afhankelijk van de weersomstandigheden: barre en milde winters, droge en natte voorjaren, warme en koude zomers, zachte najaren en vroege vorst wisselden elkaar af. De verkoop en afvoer gingen op en neer met de vraag, waarbij vooral de afzet het buitenland van belang was. Soms kon het aanbod de vraag niet bijhouden en stegen de prijzen, maar er waren ook perioden dat sommige

producten vanwege de overvloedige aanvoer in grote hoeveelheden doordraaiden.

Ondertussen eiste de woningbouw in het Zwijndrechtse steeds meer tuingrond op. Het gebied tussen de spoorlijn en de Rotterdamseweg werd tot aan de Bootjessteeg volgebouwd. In Meerdervoort/Kort Ambacht kwam een forse uitbreiding van het woningareaal. Daarna werd Walburg onteigend en geleidelijk aan volgebouwd. Aan de westelijke zijde volgde Nederhoven en tenslotte Heer Oudelands Ambacht. Dit had tot gevolg dat steeds meer tuinders hun bedrijf naar elders verplaatsten, dan wel dat beëindigden.

In die tijd kwamen steeds meer tuinders van buiten -uit het Dordtse en Brabantse- met hun producten naar de Zwijndrechtse veiling. Daar droeg ook het ingevoerde “neerzetsysteem” toe bij, waarbij een aantal aangevoerde producten in “kavels” werden verdeeld. Die werden in de “neerzetloods” ten verkoop neergezet en kwamen “op de klok”.

Een nieuw veilinggebouw

Met de omzet steeg ook de behoefte aan ruimte voor het veilen en voor de administratie. Waren er in 1926 circa zeven personeelsleden, in 1958 was dit aantal uitgegroeid tot circa 55. Uitbreiding was dus nodig. Op 1 mei 1958 werd een nieuw en modern veilinggebouw -het vijfde en laatste- geopend.

Het nieuwe veilinggebouw aan de Burg. de Bruïnelaan, ca. 1960.

De veiling weg uit Zwijndrecht

In 1975 gingen zes veilingverenigingen, waaronder de Zwijndrechtse, op in de Coöperatieve Veilingvereniging Z(uid)-H(olland)-Z(uid). Deze nieuwe veilingvereniging bouwde een nieuw gebouwencomplex en ging veilen in Barendrecht. De verhuizing van de Zwijndrechtse veiling vond plaats in december 1975; op 24 december werden de laatste groenten geveild en kwam een einde aan deze periode in de Zwijndrechtse geschiedenis.

Thans herinneren slechts de namen van de straten op en nabij het voormalige veilingterrein aan de groenten- en fruitteelt en de veiling in Zwijndrecht.

A. Slobbe

Doorkijk op Dordrecht (inmiddels verleden tijd)

THE WALLACE COLLECTION

Het uitzicht vanaf de poort van de Unimills op de Lindtsedijk richting Meerdervoort heeft niets bijzonder aantrekkelijks of karakteristieks, wat aanleiding kon zijn om er bijv. een ansichtkaart “groeten uit Zwijndrecht” van te maken. Wie zou die uitzoeken om te versturen? Voor een landschapsschilder al helemaal geen inspirerend onderwerp, stel ik me voor.

Links voor zich aan de voet van de dijk ziet hij een eigenlijk best aantrekkelijke woonwijk; in een hoekje daar achter het parkje; curieus met dat vierkante singeltje, waarover een zwaar uitgevoerde stenen brug met een smeedijzeren poort (“une entrée sans édifice”) waar je niet eens noodzakelijk overheen hoeft als je daar wil wezen. De argeloze beschouwer krijgt hier enkele vage aanknopingspunten aangereikt, maar ter plaatse wordt niets verduidelijkt. Hier stond het Huis Meerdervoort, waaraan dit buurtje zijn naam ontleent. De horizon valt samen met de spoorlijn; er rijdt altijd wel een trein als je even geduld hebt; en richting Dordrecht is de witte buizenconstructie van de spoorbrug zichtbaar. De ijzeren spanten van de stadsbrug die daar voorlangs loopt en het terrein van de Chemproha.

Fabriekscomplex van de N.V. Mij. Tot Exploitatie der
Verenigde Oliefabrieken Zwijndrecht

Dichterbij, vlak achter het parkje, duikt de autobaan de tunnel in; de dijk gaat daar overheen. Rechts loopt nog een bedrijfsspoor in de berm. Achter de spoorlijn verrijzen buitendijks twee grijze gevaarten, en -het is dat je het weet, aan de overkant van de Maas, die ook niet in beeld komt- de Grote Kerk van Dordrecht. Bovenop de dijk rijdt je daar recht op af. Kortom, van alles te zien, maar weinig heerlijkheid aan.

Een luchtfoto van de Unimills, die zal vast wel eens gemaakt zijn in opdracht van Unilever. Maar daar zal het wel bij zijn gebleven.

Er is niet eens zo veel fantasie voor nodig om je een voorstelling te maken hoe het er hier tot halverwege de 19^e eeuw uitzag. De dijk was maar half zo hoog en je had een weids en vrij uitzicht over de Maas waar allerlei schepen onder zeil af en aan varen. Het Huis Meerdervoort stond nog overeind binnen zijn slotgracht, en verder was het een boerenlandschap, grasland met vee. In de verte nog wat bebouwing bij het veer naar Dordrecht.

Maar het is nog iets anders om bij verrassing plotseling oog in oog te staan met die werkelijkheid van een eeuw of wat geleden, in een Londense schilderijenverzameling n.b.!

Het is de schok: maar dit is vlak bij huis!; maar wat is er in dit landschap huisgehouden! Een ogenblik is het alsof het verleden binnen handbereik komt. Ik moest even verzinnen waar de schilder zich bevond. Misschien achter zijn ezel, maar waarschijnlijk met een schetsboekje in de hand, zo omstreeks 1700 schat ik. Tot mijn spijt heb ik zijn naam niet opgepikt. Het schilderij heet “Laantje bij Meerdervoort”. Afmeting ongeveer 50 bij 75. Het laantje herinnert aan het beroemde laantje bij Middelharnis, dat ook in een Londens museum (the National Gallery) hangt. De weg over de Lindtsedijk is aan weerskanten met nog jonge, wat iele boompjes beplant (iepen?). Links is het kasteeltje Meerdervoort afgebeeld het zou best eens kunnen dat de toenmalige bewoner (een mijnheer Pompe denk ik) ook de opdrachtgever geweest is en rechts in de verte de Dordtse dom, eigenlijk het enige dat bleef, afgezien van het slootje dat vroeger het kasteeltje omsingelde. Het is een mooie dag, voorjaar, eind mei of juni, tegen de avond. Wandelaars of ruiters, of vee die allicht ook zijn afgebeeld kan ik mij niet zo precies voor de geest halen. Het is er, zeker in vergelijking met de huidige omstandigheden, heerlijk rustig. Maar misschien is de voorstelling ook wel geïdealiseerd. Dit was voor deftige Dordtse families het aangename buitenleven aan de overkant van de Maas, weekends in de “Bataafse Arcadia”. Genieten, en even afstand nemen van de dagelijkse besognes.

Ik moet hier ter verontschuldiging voor dit nogal onvolledig verslag aanvoeren dat onze kleinzoon (7) zich in ons gezelschap bevond. Gezeur was weliswaar op voorhand afgekocht met de toezegging van een bezoek aan een speelgoedparadijs als wij hier uitgekeken waren, maar het komt er op neer dat je je tevreden stelt met wat in redelijkheid van zijn geduld mag worden gevergd; en het moet gezegd dat hij zich royaal heeft gehouden aan wat we waren overeengekomen.

Het mooie schilderij behoort tot de z.g. Wallace Collection, die gehuisvest is in het paleisje van de Markiezen van Hertford, steenrijk, en generaties lang verzamelaars van vooral, maar niet uitsluitend, schilderijen. Wallace was de onechte zoon van de laatste markies, dat werd hem trouwens pas duidelijk toen diens testament hem als de enige erfgenaam aanwees.

Hij was wel, en ook, diens secretaris. De hele verzameling die nu zijn naam draagt, is door zijn weduwe omstreeks 1900 aan de Engelse staat nagelaten, als blijk van erkentelijkheid dat haar man toch nog baronet was gemaakt.

Er is veel Hollandse schilderkunst te zien, waaronder een schilderij van Albert Cuyp: “de veerboot”, w.s. het veer tussen Zwijndrecht en Dordrecht van stroomafwaarts gezien, waarop ook de Dordtse Grote Kerk het oriëntatiepunt is; en een heel beroemd schilderij van Frans Hals van een vrolijke kerel. Maar ook veel Engelse schilders, een stuk of wat vedute (Venetiaanse stadsgezichten) van Canaletto, en wat mij sterk trof, beroemde Franse namen als Fragonard en Watteau. De z.g. émigrés, veelal behorende tot de Franse adel, op de vlucht voor de terreur tijdens de Franse revolutie, en uitgeweken naar Engeland, zagen zich genoopt om hun hebben en houwen te gelde te maken. Er is ook meubilair en serviesgoed, portretten van de Franse koninklijke familie, van alles wat je eerder in Parijs dan in Londen zou verwachten. Wallace, die met een Française was getrouwd, heeft trouwens serieus overwogen om zijn verzameling aan Frankrijk te schenken. Daar bood men hem het légion d’honneur als tegenprestatie; in Engeland kon hij een titel krijgen. Dat zou de doorslag hebben gegeven.

De toegang is gratis; dit geldt trouwens ook voor de National Gallery, waar dat andere laantje te zien is. Het adres is Hertford House, Manchester Square.

Misschien dat dit verslag aanleiding zou kunnen zijn, als de gelegenheid zich voordoet, om er eens een kijkje te nemen. Omdat ik me rekenschap gaf dat dit, zonder meer, een toch wel erg mager en onvolledig bericht is heb ik bij de conservator van de verzameling nog wat aanvullende informatie opgevraagd. Het schilderij is gesigneerd A. Cuyp. Het is wat groter dan ik mij herinnerde. Men gaat er van uit dat het in opdracht van de familie Pompe is geschilderd; er zijn een paar jongelui afgebeeld die op het kasteeltje thuishoren. Een komt in de verte aanzetten op zijn paard, de ander staat op de voorgrond, heeft zijn paard bij de teugel. Er ligt een zwaar koebeest midden op de weg, maar blijkbaar niemand in de weg. Er staat nog een koe op de glooiende dijk. Aan de Maasoever zitten nog een paar hengelaars.

In de 19^e eeuw is het enkele malen van eigenaar verwisseld, en via Frankrijk uiteindelijk in Londen terechtgekomen, waar het sedert 1870 hangt.

W.J. van Melle, arts

ARBEID IN HENDRIK IDO AMBACHT IN 1861

En de arbeidsenquête van 1887

In 1861 verzocht de Minister van Binnenlandse Zaken de gemeentebesturen opgaven te doen van de kinderarbeid in de werkplaatsen en fabrieken in hun gemeenten. Het gemeentebestuur van Hendrik Ido Ambacht stuurde de “lijst” toe, waarvan u hier de tekst aantreft. Drie jaar later, in 1864, zond burgemeester Van Aken dezelfde lijst aan de “Commissie, belast met het onderzoek naar de toestand der kinderen in fabrieken arbeidende”. Dit was een door de regering ingestelde commissie; in haar rapport, dat verscheen in 1869, werd de hierna volgende lijst afgedrukt.

De cijfers spreken voor zichzelf: in 1861 waren er 599 mensen werkzaam in de vlasindustrie (bereiden van vlas, of van afval van vlas), werkten 131 mensen op de twee steenbakkerijen en 13 op de touwslagerij; dat alles op een totale bevolking van 2261 zielen. Duidelijk is dat Hendrik Ido Ambacht een vlasgemeente was. Op het eind van de negentiende eeuw zou de situatie ingrijpend gewijzigd worden door het verval van de vlasindustrie en de opkomst van de scheepssloperijen.

Als gevolg van het werk van bovengenoemde commissie kwam in 1874 het bekende “kinderwetje” van Van Houten tot stand, waarin vastgesteld werd dat fabrieksarbeid voor kinderen beneden de 12 jaar verboden was. Maar uit de praktijk bleek dat dit “kinderwetje” nog lang niet alle kinderarbeid te niet had gedaan en het vermoeden bestond dat kinderarbeid ondanks genoemde wet nog steeds plaatsvond.

Op 13 oktober 1886 benoemde de Tweede Kamer een commissie, die zich moest bezighouden met de volgende vragen:

Welke is de werking van de wet van 1874? In hoeverre geven de bestaande toestanden aanleiding tot een aanvulling en uitbreiding van deze wet in overweging te nemen?

Welke is de toestand, waarin fabrieken en werkplaatsen hier te lande zich bevinden met het oog op de veiligheid, de gezondheid en het welzijn der werklieden? Welke maatregelen zouden die toestand kunnen verbeteren?

De verhoren over de vlasindustrie vonden plaats op vrijdag 28 januari 1887 in Den Haag, in het gebouw van de Tweede Kamer. De twee belangrijkste getuigen waren dokter B. Carsten, adjunct-inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Zuid-Holland en waarnemend adjunct-inspecteur in de provincie Zeeland en C. van Aken, oud-burgemeester van Hendrik Ido Ambacht, een gemeente waar een groot deel van de bevolking werkzaam was in de vlasserij.

De Parlementaire Enquête-commissie bestond uit de heren:

Vernier van der Loeff, voorzitter	Heldt.
Goeman Borgesius, onder-voorzitter	Smit.
Beelaerts van Blokland	Van Alphen.
Bahlmann	Van der Sleyden.
Ruys van Beerenbroek	J.D. Veegens, griffier

U zult zich misschien afvragen wat deze Parlementaire Enquête opgeleverd heeft. Welnu, de enquête wees uit dat het kindernetje van Van Houten op grote schaal werd ontdoken. Het gevolg was dat in 1889 een eerste arbeidswet tot stand kwam. Hierin werd opnieuw vastgelegd dat arbeid van kinderen beneden de twaalf jaar in fabrieken en werkplaatsen verboden was. De arbeidsinspectie zou voortaan toezicht houden op de naleving. Verder werd de werktijd van kinderen tussen twaalf en zestien jaar beperkt tot elf uur per dag. Het voorstel om beneden de leeftijd van zestien jaar nachtarbeid te verbieden, haalde in de Kamer geen meerderheid. Geleidelijk kwamen er steeds meer sociale wetten en verbeterde de positie van de arbeiders enigszins. In 1919 werd een nieuwe mijlpaal bereikt. De werkweek kwam toen op 45 uur (8 uur per dag en 5 uur op de zaterdag) en de arbeid van kinderen beneden de veertien jaar werd verboden.

Tot slot nog een enkel woord over de vlasnijverheid. Bij het zwingelen in de meestal kleine, bedompte keten ademden de arbeiders voortdurend stof en vuil in. Dokter Carsten had gewezen op de grote sterfte “aan acute en chronische ziekten der ademhalingswerktuigen en aan longtering” onder deze mensen. De enquêtecommissie kwam in haar eindverslag tot de droevige conclusie dat verbeteringen eenvoudig en zonder grote kosten aan

te brengen waren, zodat het leven van de arbeiders minder gevaar zou lopen. Maar “uit onverschilligheid, althans omdat men zich te dezer zake geene uitgaven wil getroosten”, zo klonk het bittere verwijt van de commissie, werd er niets gedaan. Er zouden nog jaren verstrijken eer -rond de eeuwwisseling- de ingebruikneming op grote schaal van zwingelturbines en effectieve afzuiginstallaties zou leiden tot betere arbeidsomstandigheden in deze bedrijfstak.

Voor diegenen die verder geïntereiseerd zijn in deze materie: in ons vroegere periodiek “GROOT EN KLEIN”, uitgaven jaargang 3, nummer 3, december 1984 en jaargang 5, nummer 1, juli 1986 (beide nog verkrijgbaar) zijn de verslagen opgenomen van de verhoren van respectievelijk. burgemeester Van Aken en dhr. Carsten. Een openbaring voor diegenen die in vroegere kinderarbeid geïnteresseerd zijn en leerzaam voor iedereen die meer over de vlasserij wil weten. Verder verdient het aanbeveling kennis te nemen van het hoofdstuk in het boek “Hendrik Ido Ambacht 1332-1982” (helaas niet meer verkrijgbaar) van de hand van D. Damsma en L. Noordegraaf, dat handelt over de vlasserij.

Een herdruk van de verhoren en verslagen van de Parlementaire Enquêtecommissie van 1887 verscheen in drie delen (deel 1 - Amsterdam, deel 2 - Maastricht en deel 3 - Vlasindustrie. Tilburg. Eindverslag). In 1981 bij uitgeverij Link in Nijmegen - bezorgd en ingeleid door J. Giele - onder de titel: Een kwaad leven. Hierin staat dat vrouwen in de waskaarsenfabriek soms 36 uur achter elkaar moesten werken. Verder dat de Salmoniakfabriek wegens de vele gevallen van oogaandoeningen bekend stond als “de zeere ogen-fabriek”. Tot slot dat in de aardewerkfabriek, waar veel kinderen na een verblijf van enige jaren ziekelijk werden en velen tussen hun dertigste en veertigste jaar aan longtering stierven.

M.H. Benschop en C. Lagendijk

AMBACHTSE WETENSWAARDIGHEDEN

Schoolmeester gevraagd

Hendrik Ido Ambacht, 4 mei 1813

Alzoo door de vrijwillige afstand van Cornelis de Jong tzn, de post van Schoolmeester alsmede koster en voorzanger der Gereformeerde kerk te H.I.Ambacht, nabij Dordrecht, komt te vaceren, zoo worden alle de genenen welke daartoe genegen zijn, en geen en minderen dan tweeden rang hebben, uitgenoodigd, zich vóór of op den 12 junij 1813, met overlegging der bewijzen van algemeene toelating en goed gedrag, te adresseren aan de Maire der gemeente van Hendrik Ido Ambacht en intusschen hunne gaven in de kerk laten hooren, waartoe elke Zondag gelegenheid zal zijn - zijnde het vaste tractement f 165- 's jaars buiten de emolumenten, ook de bediening van Doodgraver voortspruitende, en behalve de vrije bewooning van een voor eenige jaren nieuw gebouwd huis met eenen fraaijen tuin daarbij. Zullende geene andere dan gefrankeerde brieven worden aangenomen, terwijl het vergelijkend examen plaats zal hebben op Donderdag den 24^e Junij 1813.

Uit: *De Dordtse Courant 1813*, oud archief H.I.Amb. not. 4872

Galg en rad in 't Ambacht

Margaretha van Avesnes, 1345-1354, heerseres over de zuidelijke Nederlanden; had bepaald dat er aan de Veersendijk een galg moest worden opgericht. De galg en het rad stonden opgesteld tussen Walburg en de Strooppot. De galg stond midden in een grote kuil; het rad er naast. Om opgehangen te worden, moesten scherprechter en veroordeelde zich over een plank naar de galg begeven. Hing de persoon in de strop dan trok men de plank weg. De gehangene hing dan boven de kuil. Hierin lagen de vergane lijken van vorige gehangenen. De man in de strop bleef zo lang aan de galg hangen tot dat hij vanzelf van het touw viel en tussen de lijken van zijn voorgangers terecht kwam.

Op het rad lagen de kapot gebeukte lichamen van de veroordeelden, omzwermd door kraaien nog lange tijd te geuren. Vele Ambachters passeerden deze plaats tot in de 19^e eeuw dan ook met angst en beven.

Uit: F. Jorissen: *Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard*

Zie ook pag. 31

Detail van een "Kaart van de visscherijen en platen in de Merwede en Maas (...)" vervaardigd in 1584 door Jan Potter.

In het midden van deze kaart stroomt de rivier. Rechtsonder ligt Dordrecht. Links daarvan zien we de dijk van de Zwijndrechtse Waard, onderaan beginnend dicht bij de kerk van "Schobbelands Ambacht". De dijk verder naar links volgend zien we eerst de Langeweg en het "Swijndrecht Veer" met binnendijk "De Soutkeet" getekend. Kort daarna ligt rechts, buitendijk, een poldertje. In dit gebied lag ook het later zo genoemde "buitenpoldertje (...) van ouds genaamt Walburg". Rechtsboven dit poldertje is "de Statsgalge" getekend, met links daarvan de baljuwgalg. Ter hoogte van dit buitenpoldertje staat binnendijs het fraaie huis met trapgevel en torentje, de latere "Buyteplaats genaamt Van de Wal". Verder naar links staan enkele andere gebouwen met een hooiberg. Nog verder naar links ligt aan de rivierkant een aanlegsteiger, het "Beijtel hoofd gheenaemt de henne mette kijkens ofte de Kockmeeu". Dichtbij dit "Beijtel hoofd" zien we benedendijs een ander bijzonder huis, waarschijnlijk het later zo genoemde "Vreedenburg". Een soortgelijke kaart, in 1615 getekend door M.Janszoon Been, toont dezelfde locatie met dezelfde huizen. Naast "Vreedenburg is dan inmiddels "den Steen Ooffen" gebouwd en mooi gedetailleerd op deze kaart aangegeven.

DE ZWIJNDRECHTSE DIACONIE ALS FINANCIER VAN EEN OORLOG

Rekeningboek Diaconie Zwijndrecht (1637)

Item ontfangen van de voogden van naegelaeten Weeskinderen van Willem Jacobse Metselaer hondert gulden dogh weder vuytgeset aen den Schout ende Geregten van Swindrecht tot Betal. van pioniers voor “Blijcks bij de Obligatie over van siende dus hier ontfangen 100 : 0 : 0.

Dese hondert gul- wort hier maer memorij gestelt voor de Broeders.

De hondert guldens vant Weeskint van Willem Jacobse Metselaer is bij den Secrets Silvester Adriaense afgelevert ende bethaelt -ende weder vuytgeve aen de Schout è gerecht van Schobbelants ambacht tot betalinge vande provisij voorgedaen op ten seste septemb.1637 volgende obligatie daarvan bedraegt voor vuytgeeft gestelt.

100 : 0 : 0

Den 12 november 1639 ontfangen uijt handen van Arijen Jacobsen Rovaer Schout op Swindrecht de somme van een hondert car: gulden die hij van den armen van Swindrecht opgenomen hadde op den sesten september 1637 daer van hij betaelt hadde de Pijoniers die voor Breda waren werckende doe den Prins ‘t selve belegert hadde voor welcke voorsz. Obligatie borge stonde Arijen Huijberechtse Sangers ende Jan Louweris van Schilperoort als gerechte van de voorsz. Dorpe ende is dese oblijgatie bij de Schout opgeseyt dat hij se lossen woude op de sesten September 1639 ende bij den Rendant (kassier) ontfangen met twee Jaere Interest van die de Interest tegens ses gulden vijf stuivers vant hondert Int Jaer comt samen de hoofdsomme met den Interest de somme van 112 - 1 - 0

De Tachtigjarige Oorlog liep ten einde. Maar er was geld nodig om een der laatste grote veldslagen te financieren. Onder de geldschietters was, zoals hierboven blijkt, ook Zwijndrechtse diaconie! Inmiddels was het noorden vrij; alleen de Zuidelijke Nederlanden gaven nog problemen. Daar trokken de troepen van Frederik Hendrik heen, om enkele steden te bemachtigen.

Op 30 mei 1632 veroverde hij de stad Venlo. Maastricht gaf meer problemen: het beleg daar duurde twee maanden. In 1637 belegerde de prins Breda. Ook die stad gaf zich niet zo maar gewonnen, alhoewel er geen spectaculaire list voor nodig was, zoals in 1590, toen prins Maurits de stad in handen kregen na gebruik te hebben gemaakt van een turfschip van Adriaan van Bergen, die beloond werd met een woonhuis te Dordrecht. Dit was in de Grote Kerkbuurt, nabij de Pelserbrug. Nadat de Spanjaarden de stad later weer in handen kregen, heeft Frederik Hendrik Breda in 1637 opnieuw bevrijd, na een door prins Frederik Hendrik meesterlijk geleid beleg. Het geld uit Zwijndrecht werd, zoals hierboven is te lezen, gebruikt voor de pioniers. Wat deden die? Er werd tijdens een beleg door hen heel wat graafwerk verricht. Zij groeven gangen om de stadsmuren te ondermijnen.

Prins Frederik Hendrik van Oranje-Nassau

MOLENAARSPERIKELLEN TIJDENS DE BATAAFSE REPUBLIEK

Het Gemeente-bestuur van Zwijndrecht, gezien en geexamineert hebbende den geännexeerde Requeste van Adr. Dam, om te hebben verhooving van Maalloon, accordeert in Zoo verre den Suppliant Zijn gedaan verzoek, dat aan hem tot kennelijk wederopzeggen, werd gepermitteert, om over Maalloon te mogen ontfangen, Zoo van Bakkers, als van Particulieren, van elke zak Tarwe of Rogge Dordrechts Maat. twaalf Stuivers, van ider Zak Garst agt stuivers, en van elk Schepel Boonen vier Stuivers, des, dat hij sig daar mede zal moeten vergenoegen, Zonder eenig Meel 't Zij onder de benaming Ponden-Meel, of anders te mogen na Zich neemen, en Dat hij gehouden zal wezen, het graan behoorlijk fijn te maalen, ter keure van het Gemeente bestuur of deszelfs geautiriseerden.

Gedaan den 28 April 1807 (onderstond) in kennis van mij (was get.) F.R.E. Nibbelink secretaris.

O.R.A. Zwijndrecht Arch. 504 Deel 13

Korenmolen te Zwijndrecht

ADVERTENTIEPAGINA UIT HET VERLEDEN

Met de warme dagen

is het verfrisschend een weinig Eau de Cologne te gebruiken. U kan deze los en verpakt in
flacons van verschillende grootte en kwaliteiten bekomen bij:

J. PLOMP Rzn., Drogist, Ringdijk 386-388, Tel. 2187, Zwijndrecht.

A. BERGEIJK

TIMMERMAN EN AANNEMER
Bruïnelaan 34 - Telef. 2242

Verhuurder van:

Middenstands- en Arbeiderswoningen
TE KOOP een Pracht-Serre.

PRIMA BRANDSTOFFEN.

ZOMERPRIJZEN

tot einde September

L. VAN NAMEN, Rotterd.weg 128
Brandstoffenhandel — Telefoon 2210

J. DE JONG M. Czn.,
ARCHITECT EN AANNEMER,
Rotterdamscheweg 105,
ZWIJNDRECHT.

Nieuw. Granietbespuiting. Nieuw.

Burgers, hebt gij kale muren,
Zijn de voegen open, los,
Zijt gij soms gewoon te schuren
Met een borstel of een ros,
Staakt dien arbeid, volgt mijn raad,
Granietbespuiting is probaat,
Tegen gevels, gangen, muren,
Zal het lang den tijd verduren,
Granietbespuiting afdoend werk,
Maakt het oude nieuw en sterk.

*Je adres voor granietbespuiting
en verharding in alle kleuren is*

J. H. S. Vogel v.h. M. Vogel
Stukadoors.

Burg. de Bruïnelaan 28, Zwijndrecht
Overtuigt u, zie Bankgebouw der Coöp. Boeren-
leenbank, Rotterdamscheweg 79, Zwijndrecht.

RIJWIELEN,

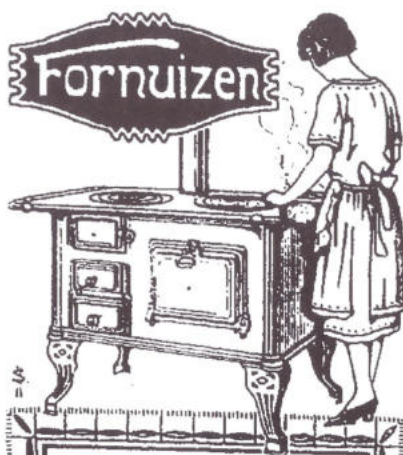
*Zeker Mevrouw, voor f 43.50 met tor-
pedonaaf. - O, een goed rijwiel voor
Uw zoon? Neem dan een BATO, in
weer en wind uitvoering, roestvrij.*

Fred. W. Kramer.

West. Parallelweg 90 — Zwijndrecht.

Hubertus Fabrikaten
Goede resultaten

Broodbakkerij L. van den Berg

MAGAZIJN VAN
Haarden, Kachels
en Kinderwagens.

J. G. DE ZEEUW,
VOORSTRAAT 214
(Scheffersplein).

Colofon

“Swindregt Were”, een naam die naast “Swijndregt Were” al vroeg gebruikt wordt voor de Zwijndrechtse Waard, is het periodiek van het Historische Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht.

Het blad verschijnt twee tot drie keer per jaar en wordt gratis aan de leden toegezonden.

Redactie H.-I.-Ambacht:
C. Lagendijk
J. Smit

Redactie Zwijndrecht:
drs. C.R. van den Berg
mw. E. Dreesens-van der Linden
A. van der Linden
K. Popijus

Redactie-adres voor H.-I.-Ambacht:
Weteringsingel 118B
3342 AL H.-I.-Ambacht
Secretariaat Historisch Genootschap
Hendrik-Ido-Ambacht
J. van Beek
Weteringsingel 84
3342 AK H.-I.-Ambacht

tel. 078-6813965

tel. 078-6814882

Redactie-adres voor Zwijndrecht:
Prins Bernhardstraat 30
3331 BR Zwijndrecht
(tevens adres secretariaat
Historische Vereniging Zwijndrecht).

tel. 078-6194677

Druk: Pro Patria Zwijndrecht

De verkoopprijs voor losse nummers: f 4,75

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam geplaatste artikelen.

